

Сергій Іванович МАРКО,

кандидат юридичних наук, професор

(Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів)

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ЗЛОЧИННОСТІ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ: КІЛЬКІСНИЙ ВИМІР

В Україні щорічно реєструється значна кількість кримінальних правопорушень екологічної спрямованості. На основі проведеного дослідження автор приходить до висновку, що середньорічний показник реєстрації кримінальних правопорушень передбачених ст.ст. 236–254 Кримінального кодексу України складає 2967 (аналіз статистичних даних з 2002 по 2024 рр.). Окрім цього, певна частина кримінальних правопорушень у сфері довкілля реєструється за статтями, які не входять до Розділу VIII Особливої частини Кримінального кодексу України. Досудове розслідування у таких кримінальних провадженнях здійснюють органи безпеки та підрозділи Державного бюро розслідувань, а це, відповідно, впливає на офіційну статистику облікованих кримінальних правопорушень проти довкілля.

У публікації, застосовуючи статистичний метод дослідження, на основі аналізу даних про зареєстровані кримінальні правопорушення проти довкілля та вивчення абсолютних, середніх і відносних значень, проаналізовано їх, кількість, середнє значення, питому вагу, коефіцієнт злочинної інтенсивності, динаміку рівня злочинності, базисний та ланцюговий темпи зростання, абсолютний приріст, та тенденції. Зазначена інформація подана, в тому числі, у вигляді таблиці та діаграми.

На основі системного аналізу масиву облікованих кримінальних правопорушень за останні 23 роки доведено тенденцію до суттєвого зростання кількості кримінальних правопорушень проти довкілля та їх питомої ваги. Аналіз динаміки злочинності за базисним і ланцюговим методами свідчить про стале збільшення цих правопорушень, що підтверджується плюсовим середнім абсолютним приростом. Крім цього, показник інтенсивності злочинності проти довкілля демонструє стійку тенденцію до зростання.

Встановлено, що аналізований вид злочинності в Україні є одним з найскладніших та становить загрозу не лише довкіллю, але й здоров'ю та добробуту населення.

Інтенсивне використання природних ресурсів, недостатній екологічний контроль, корупція у правоохоронних та природоохоронних органах, низький рівень екологічної свідомості населення сприяють поширенню вказаних кримінальних правопорушень. Вивчення цього феномену вимагає кримінологічного аналізу, який включає: здійснення системного вивчення показників та рівня злочинності проти довкілля в Україні; дослідження

статистичних даних, що застосовуються для системного, методичного аналізу стану та динаміки аналізованої злочинності; встановлення темпів її зростання чи зниження; встановлення процентного співвідношення облікованих кримінальних правопорушень проти довкілля до загальної кількості всіх облікованих кримінальних правопорушень та ін.

Ключові слова: довкілля, екологічна злочинність, навколишнє природне середовище, кримінологічний аналіз, екосистема, статистична інформація, кількісні показники злочинності, динаміка рівня злочинності, обліковані кримінальні правопорушення, стан злочинності, питома вага злочинності, базисний та ланцюговий метод, темпи зростання, абсолютний приріст, темпи приросту, коефіцієнт інтенсивності злочинності.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства криміногенна ситуація залишається константо напруженою, що зумовлено сукупністю взаємопов'язаних внутрішніх і зовнішніх чинників, до яких належать: активні бойові дії на території країни, які унеможливають належне використання правової системи як на територіях бойових дій так, і особливо, на тимчасово окупованих територіях; деструктивні процеси в економіці, через які знижується дохід населення, що сприяє збільшенню злочинності; масові міграційні процеси, що поєднуються з проблемами соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб; зниження ефективності роботи правоохоронних органів унаслідок залучення їхніх співробітників до завдань із забезпечення безпеки, оборони та підтримання правопорядку та ін.

Вищезазначені чинники значно підвищили пріоритетність збереження довкілля, а отже, потребують від України вжиття термінових заходів. Упродовж тривалого часу економічний розвиток держави супроводжувався незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, низькою пріоритетністю питань захисту довкілля, що унеможливлювало досягнення збалансованого, стабільного розвитку. Українська держава поставила перед собою мету, яка базується на досягненні належного стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку, з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем¹. Очевидно, що для досягнення цієї мети необхідно забезпечити ефективну протидію злочинності проти довкілля, що потребує ґрунтового аналізу її детермінант та оцінки сучасного стану.

Такі дані частково містяться в офіційні статистичній інформації, аналіз якої дозволяє об'єктивно оцінити ступінь поширення злочинів та інших правопорушень проти довкілля, а також визначити ефективність діяльності правоохоронних та природоохоронних органів у боротьбі з

¹ Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 10.02.2025).

такими кримінальними порушеннями. Отже, з метою аналізу діяльності цих органів, необхідно проводити регулярні аналітичні дослідження статистичних даних, що дозволить здійснити оцінку реального стану вказаного різновиду злочинності.

За останні десятиліття акумульовано значні напрацювання, які стосуються з'ясування кримінологічного аналізу сучасного стану кримінальних правопорушень проти довкілля в Україні. Питання генези кримінальних правопорушень у сфері охорони навколишнього природного середовища досліджували у своїх працях В. М. Бурдін, С. Б. Гавриш, О. М. Гумін, О. М. Джужа, О. В. Золотарьова, О. Г. Колб, Т. В. Корнякова, В. К. Матвійчук, О. В. Мельник, Р. О. Мовчан, С. А. Мозоль, В. О. Навроцький, О. В. Одерій, Ю. В. Орлов, В. Л. Ортинський, Г. С. Поліщук, Т. Л. Сироїд, М. М. Сірант, Д. І. Снітко, Я. В. Ступник, Д. М. Тичина, Ю. А. Турлова, А. М. Шульга та ін. Слід наголосити про належний науково-теоретичний та практичний підхід вище зазначених науковців щодо вирішення проблемних аспектів кримінологічного аналізу екологічної злочинності на основі статистичних даних. Разом з тим, проаналізувавши динаміку екологічної злочинності за останні роки, необхідно констатувати, що виникла необхідність проведення наукового дослідження на основі комплексного аналізу оновлених статистичних даних у сфері кримінально-правової охорони довкілля та з врахуванням реалій сьогодення.

Мета статті – здійснити кримінологічний аналіз сучасного стану злочинності проти довкілля в Україні, на основі статистичних даних (2002–2024 рр.) за допомогою оцінки її кількісних показників.

Виклад основного матеріалу. Вивчення істинної природи злочинності проти довкілля неможливе без оцінки її нинішнього стану та аналізу динаміки злочинної діяльності в минулому періоді. а також, на основі цих даних, аналітичного прогнозування її ймовірної динаміки в майбутньому періоді. З метою ефективного дослідження сучасного стану кримінальних правопорушень проти довкілля необхідно дослідити дані правової статистики, яка традиційно поділяється на кримінальну, адміністративно-правову, та цивільно-правову. Аналізуючи кримінальні правопорушення проти довкілля, ми зупинимось на дослідженні виключно кримінальної статистики.

Кримінологічно-порівняльний аналіз числових показників загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень за період з 2002 року, тобто першого повного року після набуття чинності Кримінального кодексу України (далі – КК України), по 2024 рік, здійснений на основі офіційних статистичних даних МВС України та даних, які містяться в єдиній звітності, про зареєстровані кримінальні правопорушення і результати їх досудового розслідування, згідно звітної Форми № 1 (місячна) затвердженої Наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 р. № 299 та від 23.10.2012 № 101 за погодженням з Держстатом¹. Такий великий період (23

¹ Форма № 1 «Єдиний звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх

роки), ми обрали для підвищення достовірності отриманих результатів.

З метою ефективного та предметного аналізу кількісних характеристик злочинності проти довкілля та узагальнення інформації, щодо облікованих кримінальних правопорушень, відповідні дані, отримані нами в результаті дослідження та підрахунків, ми внесли в таблицю (див. таблицю).

Таблиця

Аналіз окремих кримінологічних показників облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 236-254 КК України (2002-2024 рр.)

Рік	Обліковані кримінальні правопорушення на території України за відповідний календарний рік.	Обліковані кримінальні правопорушення передбачених ст. ст. 236-254 КК України.	Середньорічний показник реєстрації кримінальних правопорушень передбачених ст. ст. 236-254 КК України, (питома вага), %	Чисельність населення в Україні, тис. осіб станом на 01 січня відповідного року.	Коефіцієнт інтенсивності злочинності на 100 тис. осіб	Абсолютний приріст (зниження) облікованих кримінальних правопорушень передбачених ст. ст. 236-254 КК України.	Темп приросту (зниження) облікованих кримінальних правопорушень передбачених ст. ст. 236-254 КК України, %	Темп зростання (зниження) відповідно до 2002 року облікованих кримінальних правопорушень передбачених ст. ст. 236-254 КК України, %	Темп зростання (зниження) відповідно до попереднього року облікованих кримінальних правопорушень передбачених ст. ст. 236-254 КК України, %
2002	450661	1272	0,28	48457,1	2,6			100	100
2003	556351	2014	0,36	48003,5	4,2	742	58	158	158
2004	520105	1906	0,37	47622,4	4	-108	-5	150	95
2005	485725	2177	0,45	47280,8	4,6	271	14	171	114
2006	420900	1943	0,46	46929,5	4,1	-234	-11	153	89
2007	401293	1771	0,43	46646,0	3,8	-172	-9	139	91
2008	384424	1860	0,48	46372,7	4	89	5	146	105
2009	434678	2204	0,51	46143,7	4,8	344	18	173	118
2010	500902	2098	0,42	45962,9	4,6	-106	-5	165	95
2011	515833	2162	0,42	45778,5	4,7	64	3	170	103
2012	443665	2217	0,5	45633,6	4,9	55	3	174	103
2013	563560	2923	0,52	45553,0	6,4	706	32	230	132
2014	529139	2624	0,5	45426,2	5,8	-299	-10	206	90
2015	565182	3181	0,57	42928,9	7,4	557	21	250	121
2016	592604	3941	0,67	42760,5	9,2	760	24	310	124
2017	523911	3765	0,72	42584,5	8,8	-176	-4	296	96
2018	487133	3529	0,72	42386,4	8,3	-236	-6	277	94
2019	444130	3769	0,85	42153,2	8,9	240	7	296	107
2020	360622	4558	1,26	41902,4	10,9	789	21	358	121
2021	321443	5416	1,68	41588,4	13	858	19	426	119
2022	362636	4018	1,1	41167,3	9,8	-1398	-26	316	74
2023	475595	4741	1	33200,0	14,3	723	18	373	118
2024	492479	4153	0,84	32000,0	13	-588	-12	326	88

Примітка. Дані про чисельність населення в Україні з 2002 до 2022 роки отримані з офіційного сайту Мінфіну України¹. Відповідні дані станом на 01.01.2023 р. та 01.01.2024, є приблизними та отримані з електронних ресурсів².

досудового розслідування» (місячна звітність) : затв. наказами Генерального прокурора від 30 черв. 2020 р. № 299 та від 23 жовт. 2012 р. № 101 за погодженням з Державною службою статистики України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushehnyia-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 10.02.2025).

¹ Чисельність населення України / Мінфін України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/> (дата звернення: 10.02.2025).

² МВФ оцінив кількість населення України та прогнози щодо зростання економіки. РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/mvf-otsiniv-kilkist-naselennya-ukrayini-ta-1713333704.html> (дата звернення: 10.02.2025); Яке населення України в 2025 році. Цензор.нет. URL: <https://biz.censor.net/news/3535405/yake-naselennya-ukrayiny-v-2025-rotsi> (дата звернення: 10.02.2025).

У період з 2002 по 2024 рік на території України було обліковано 68242 кримінальних правопорушень проти довкілля (дані отримані в результаті додавання щорічних показників облікованих кримінальних правопорушень передбачених відповідними статтями Розділу XVIII Особливої частини КК України). Застосовуючи математичну формулу середньоарифметичного значення величини, можна обчислити середнє річне значення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень проти довкілля, яке становить 2967.

Ми підтримуємо думку науковців, що фактична кількість облікованих екологічних кримінальних правопорушень є більшою, тому що вчинення екологічного кримінального правопорушення службовими особами, як правило, кваліфікується та обліковується за відповідними статтями Розділу XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» Особливої частини КК України¹.

Так, за офіційними даними, тільки у 2022 році Державне бюро розслідувань (далі – ДБР) здійснювало досудове розслідування у 641 кримінальному провадженні за фактами правопорушень проти довкілля, де було повідомлено про підозру 108 особам, а сума збитків у закінчених провадженнях становила понад 150 млн грн.² Хоча згідно статистичних даних, які зазначені в Формі № 1 «Єдиного звіту про кримінальні правопорушення» в шостому розділі «Кримінальні правопорушення у провадженнях, досудове розслідування у яких здійснюється ДБР», у цьому ж 2022 році таких фактів обліковано 83 та 8 особам повідомлено про підозру³. А у 2023 році, згідно із звітом ДБР, працівники даного правоохоронного органу, здійснювали досудове розслідування у 320 кримінальних провадженнях лише за фактами правопорушень у лісовій галузі⁴, хоча кримінальних правопорушень проти довкілля, відповідно до форми № 1 «Єдиного звіту про кримінальні правопорушення», було обліковано 107.

Це свідчить про те, що вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень нерідко відбувається за безпосередньої участі посадових

¹ Орлов Ю. В., Ступник Я. В. Кримінологічний аналіз екологічної злочинності в Україні: від ординарної ситуації до контексту війни. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. № 2. С. 279–280. DOI: <https://doi.org/10.32631/vsa.2023.2.22>; Турлова Ю. А. Протидія екологічній злочинності в Україні: кримінологічні та кримінально-правові засади : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України. К., 2018. С. 78.

² Державне бюро розслідувань. У 2022 році ДБР викрило злочинів проти довкілля на понад 150 млн грн, з яких понад 100 млн буде відшкодовано (ІНФОГРАФІКА) / Державне бюро розслідувань. 2022. URL: <https://dbr.gov.ua/news/u-2022-roci-dbr-vikrilo-zlochyniv-proti-dovkillya-na-ponad-150-mln-grn-z-yakih-ponad-100-mln-bude-vidshkodovano> (дата звернення: 17.02.2025).

³ Державне бюро розслідувань. ДБР продовжує боротьбу з незаконною рубкою лісів – десятки проваджень направлені до суду (ІНФОГРАФІКА) / Державне бюро розслідувань. 2023. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-prodovzhue-borotbu-z-nezakonnouy-rubkoyu-lisiv-desyatki-provazhen-napravleni-do-sudu> (дата звернення: 17.02.2025).

⁴ Державне бюро розслідувань. ДБР продовжує боротьбу з незаконною рубкою лісів – десятки проваджень направлені до суду (ІНФОГРАФІКА) / Державне бюро розслідувань. 2023. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-prodovzhue-borotbu-z-nezakonnouy-rubkoyu-lisiv-desyatki-provazhen-napravleni-do-sudu> (дата звернення: 17.02.2025).

осіб і чиновників. Унаслідок цього правоохоронні органи кваліфікують такі діяння не за статтями розділу XVIII Особливої частини КК України що, своєю чергою, спричиняє заниження фактичної кількості облікованих кримінальних правопорушень проти довкілля.

Окрім того, значна частина кримінальних правопорушень, пов'язаних із воєнними злочинами проти довкілля, розслідується правоохоронними органами як воєнні злочини відповідно до ст. 438 КК України.

Ведучи мову про структуру аналізованого виду злочинності, звернімо увагу, що її питома вага у загальному масиві з 2002 по 2024 роки є надзвичайно низькою відносно загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень та становить 0,66 %.

Питома вага злочинів проти довкілля у загальній структурі злочинності в Україні за період 1998–2004 років, становила близько 0,3 %¹. За підрахунками Ю. А. Турлової середнє значення частки екологічних злочинів у структурі усіх облікованих злочинів упродовж 2002–2016 рр. становило 0,47 %².

Відповідно, провівши порівняння аналізу динаміки питомої ваги кримінальних правопорушень проти довкілля в Україні за попередні періоди, ми приходимо до висновку про її поступове зростання. Хоча цей показник залишається вкрай низьким у загальній структурі злочинності, спостерігається його поступове збільшення, що може свідчити як про зростання екологічних загроз, так і про збільшення виявлення та обліку таких правопорушень.

Здійснивши аналіз процентного співвідношення частки (питомої ваги) кримінальних правопорушень проти довкілля, до загальної кількості кримінальних правопорушень, ми доходимо висновку, що найменше співвідношення було у 2002 році – 0,28%. В період з 2002 до 2021 року спостерігалася динаміка коливальних змін із загальною тенденцією до поступового зростання середньорічного показника облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 236-254 КК України, в 2021 році цей показник досяг максимальних 1,68 % (таке різке зростання пояснюється зокрема тим, що абсолютна кількість аналізованих правопорушень в цей рік різко зросла на фоні зменшення загальної кількості облікованих кримінальних правопорушень), а в подальшому почав зменшуватися: 2022 р. – 1,11%, 2023 р. – 1%, 2024 р. – 0,84 %, що ілюструє наведена нижче (див. діаграму).

Діаграма

Графічне зображення динаміки частки (питомої ваги) облікованих

¹ Поліщук Г. С. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти довкілля (за матеріалами причорноморського регіону України) : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08 / Київський національний університет внутрішніх справ, МВС України. К., 2006. С. 4.

² Турлова Ю. А. Протидія екологічній злочинності в Україні: кримінологічні та кримінально-правові засади : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України. К., 2018. С. 79.

кримінальних правопорушень проти довкілля в загальній структурі злочинності на території України (2002 – 2024 рр., %)

Зрозуміло, що динаміка зниження проаналізованих показників не завжди свідчить про реальне покращення екологічної ситуації, особливо коли це відбувається в умовах війни. Окрім таких негативних факторів, як скорочення території статистичного обліку через тимчасову окупацію частини території України, активне ведення бойових дій, а також значну міграцію населення, виїзд за межі країни близько 8 млн. громадян¹, існують й інші чинники, які можуть впливати на зменшення середньорічного показника облікованих кримінальних правопорушень. В умовах війни основні ресурси правоохоронних органів часто спрямовуються на забезпечення безпеки, оборони та правопорядку, відповідно контроль за дотриманням екологічного законодавства та моніторинг правопорушень стають менш пріоритетним. Крім, цього багато підприємств скорочують, або припиняють свою діяльність, а це знижує ризик вчинення кримінальних правопорушень в аналізованій сфері. Отже, на нашу думку, військові дії мають комплексний вплив на зниження частки (питомої ваги) кримінальних правопорушень проти довкілля.

Також варто зазначити про статистичні фактори зниження питомої ваги екологічної злочинності, що пов'язано з різким та суттєвим зростанням рівня й частки воєнних злочинів (ст. 438 КК України), а також окремих військових кримінальних правопорушень. Саме за рахунок цих

¹ Орлов Ю. В., Ступник Я. В. Кримінологічний аналіз екологічної злочинності в Україні: від ординарної ситуації до контексту війни. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. № 2. С. 276. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.22>.

категорій злочинів в основному й відбувся структурний зсув у картині відтворення злочинності, що в тому числі позначилося на статистичній моделі питомої ваги екологічних кримінальних правопорушень.

Аналіз динаміки коефіцієнта інтенсивності злочинності на 100 тис. осіб упродовж 2002–2024 років свідчить про загальну тенденцію до зростання, з періодичними коливаннями. Середнє значення інтенсивності злочинності проти довілля за аналізований період становить 7,1 відповідних правопорушень на кожні 100 тис. осіб.

У період 2002–2008 рр. показник інтенсивності злочинності проти довілля залишався відносно стабільним, коливаючись у межах від 2,6 до 4,6, що свідчить про відносно низький рівень аналізованої злочинності. Починаючи з 2009 року, спостерігається поступове зростання, яке у 2013 році досягло 6,4. Значне зростання фіксується у 2015–2016 рр., коли коефіцієнт збільшився до 7,4 і 9,2 відповідно, це зокрема пов'язано з тим, що з 2015 року відсутні достовірні дані щодо вчинення кримінальних правопорушень у сфері довілля на території Автономної Республіки Крим, а також у окремих районах Донецької та Луганської областей, де тривають бойові дії. У період 2017–2022 років коефіцієнт інтенсивності коливається, проте загальна тенденція вказує на поступове зростання злочинності цієї категорії.

Пік злочинної активності припадає на 2023 рік та становить 14,3, що зумовлено соціально-економічними та політичними факторами, а також пов'язане з повномасштабним вторгнення російських військ в Україну, як наслідок – змінами демографічної ситуації, збільшенням площі тимчасово окупованих територій, особливістю умов роботи правоохоронних органів у цей період. У 2024 році спостерігається зниження до 13, що свідчить про можливе стабілізаційне уповільнювання зростання коефіцієнта інтенсивності злочинності у сфері захисту довілля (див. таблицю).

Таким чином, показник інтенсивності злочинності проти довілля свідчить про значне збільшення (з 2,6 злочинів на кількість населення, що проживало на території України в 2002 році, до 13 кримінальних правопорушень у 2024 році).

З 2002 до 2013 років, існує тенденція поступового зростання базисного темпу кримінальних правопорушень проти довілля (збільшення до 230), що може свідчити про погіршення криміногенної ситуації. Різке зниження їх кількості у 2014 році до 206, найбільш ймовірно пов'язане з соціально-політичними факторами, зокрема з військовими діями та нестабільністю в країні. Але вже в 2015 році показник базисного темпу зріс до 250, а у 2016 – до 310. Найвищий рівень зростання, зафіксовано у 2021 році (426 від рівня 2002 року), що може бути пов'язано з наслідками пандемії, соціально-економічними труднощами та іншими кризовими явищами. Через початок війни у 2022 році аналізований показник знизився до 316. Водночас у 2023 році знову зріс до 373, а у 2024 становив 326, що свідчить про збереження високого рівня злочинності в природоохоронній сфері та необхідність посилення заходів протидії кримінальним

правопорушенням проти довілля. Отже, за весь аналізований період, станом на 2024 рік, даний показник зріс на 226%. (відповідно темп зростання до 2002 р. становив 326%). Це означає, що у середньому рівень зареєстрованих правопорушень зріс у 3,3 рази порівняно з 2002 роком (див. таблицю).

Середній коефіцієнт зростання кількості облікованих кримінальних правопорушень у сфері довілля порівняно з попереднім роком приблизно становить 106%, а це означає, що в середньому він щорічно збільшувався приблизно на 6% порівняно з попереднім роком.

Аналіз абсолютного приросту (зниження) обліку кримінальних правопорушень за ст.ст. 236–254 КК України свідчить про нестабільну динаміку. Спостерігаються як зростання (2003, 2013, 2020–2021), так і суттєві спади (2006, 2014, 2022). Найбільший приріст зафіксовано у 2020–2021 роках, а рекордне зниження – у 2022 році (-1398), що, ймовірно, пов'язано з початком активної фази війни в Україні (див. таблицю).

Обраховуючи темп приросту, ми спостерігаємо хвилюподібні зміни в кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень. Найвищі показники приросту зафіксовано у 2003 році (+58), 2013 році (+32), 2015–2016 роках (+21 та +24 відповідно) та 2020–2021 роках (+21 та +19). Найзначніше падіння відбулося у 2022 році (-26%), що може бути пов'язано із загальними соціально-економічними змінами в країні. Також суттєві спади зафіксовані у 2006, 2007, 2014, 2017, 2018 та 2024 роках (від -4% до -12%) (див. таблицю).

Висновки. Отже, проведене дослідження окремих кількісних показників злочинності проти довілля, на основі довгострокового кримінологічного аналізу з 2002 до 2024 року (23 роки), дало можливість оцінити їх середнє річне значення від абсолютної кількості, питому вагу, коефіцієнт злочинної інтенсивності, динаміку рівня злочинності, базисний та ланцюговий темпи зростання, абсолютний приріст, та тенденції цих показників.

За аналізований період на території України було обліковано 68242 кримінальних правопорушень передбачених ст.ст. 236-254 КК України, середньорічний показник реєстрації складає 2967 таких кримінальних правопорушень.

Злочинність проти довілля має відносно невелику питому вагу 0,66% в загальній структурі злочинності. На нашу думку, це пов'язано з такими чинниками, як: висока латентність означених діянь; організований характер протиправних діянь; корупційні фактори у цій сфері; байдуже ставлення до навколишнього природного середовища. Варто підкреслити, що цей показник у порівнянні з аналогічними дослідженнями, які проводилися в Україні раніше, значно зріс.

Показник інтенсивності злочинності проти довілля свідчить про значне збільшення (з 2,6 злочинів на кількість населення, що проживало на території України в 2002 році, до 13 кримінальних правопорушень у 2024 році).

Скориставшись базисним методом вирахування показників динаміки рівня злочинності проти довкілля, приходимо до висновку, що за весь аналізований період, станом на 2024 рік, даний показник зріс на 226 % (відповідно темп зростання до 2002 р. становить 326 %). Рівень зареєстрованих правопорушень станом на 2024 рік зріс у 3,3 рази порівняно з 2002 роком.

Застосовуючи ланцюговий метод для оцінки щорічної динаміки реєстрації кримінальних правопорушень проти довкілля, ми визначили середній темп зростання у порівнянні з попереднім роком близько 106 %. Це свідчить про те, що показник по відношенню до попереднього року зростав у середньому приблизно на 6%, вказуючи на загальну тенденцію до збільшення.

Досліджуючи середній абсолютний приріст (зниження) показника реєстрації кримінальних правопорушень передбачених ст. ст. 236–254 КК України приходимо до висновку, що у нашому випадку є як позитивні прирости (збільшення), так і негативні значення (зниження). Однак підсумкове середнє значення додатне, що вказує на загальну тенденцію до зростання реєстрації кримінальних правопорушень у довгостроковій перспективі.

Упродовж 2002–2024 років спостерігаються коливання темпів приросту кримінальних правопорушень проти довкілля. Попри періоди спаду, загальна динаміка демонструє стабільне зростання впродовж усього аналізованого періоду.

Отже, дослідження офіційної статистичної інформації демонструє, що кримінальні правопорушення проти довкілля мають складний і багатогранний характер, свої особливості, специфічну внутрішню структуру, закономірності та детермінаційні чинники, обумовлені особливостями політичного, соціально-економічного та історико-культурологічного розвитку та проявляючись у різних формах.

Їхня динаміка постійно змінюється, що зумовлює необхідність систематичного дослідження для виявлення нових тенденцій. Це підкреслює важливість своєчасного моніторингу змін у статистичних показниках, що, у свою чергу, дозволяє розробляти ефективні кримінологічні стратегії та заходи запобігання злочинності проти довкілля.

На нашу думку, кількісні показники сучасного стану злочинності проти довкілля свідчать про її суттєве зростання, що може бути зумовлено як підвищенням рівня реєстрації кримінальних правопорушень завдяки ефективнішій роботі правоохоронних органів, так і реальним погіршенням екологічної ситуації.

Для більш точного аналізу варто враховувати не лише кількісні зміни, а й їхні причини. Таким чином, зростання рівня обліку кримінальних правопорушень проти довкілля може бути тривожним сигналом для суспільства та держави, що вимагає посилення екологічного контролю, удосконалення механізмів запобігання та ефективнішого розслідування таких кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державне бюро розслідувань. ДБР продовжує боротьбу з незаконною рубкою лісів – десятки проваджень направлені до суду (ІНФОГРАФІКА) / Державне бюро розслідувань. 2023. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-prodovzhue-borotbu-z-nezakonnoyu-rubkoyu-lisiv-desyatki-provazhzen-napravleni-do-sudu> (дата звернення: 17.02.2025).
2. Державне бюро розслідувань. У 2022 році ДБР викрило злочинів проти довкілля на понад 150 млн грн, з яких понад 100 млн буде відшкодовано (ІНФОГРАФІКА) / Державне бюро розслідувань. 2022. URL: <https://dbr.gov.ua/news/u-2022-roci-dbr-vikrilo-zlochiniv-proti-dovkillya-na-ponad-150-mln-grn-z-yakih-ponad-100-mln-bude-vidshkodovano> (дата звернення: 17.02.2025).
3. МВФ оцінив кількість населення України та прогнози щодо зростання економіки. *РЕК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/mvf-otsiniv-kilkist-naselennya-ukrayini-ta-1713333704.html> (дата звернення: 10.02.2025).
4. Орлов Ю. В., Ступник Я. В. Кримінологічний аналіз екологічної злочинності в Україні: від ординарної ситуації до контексту війни. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. № 2. С. 276–288. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.22>.
5. Поліщук Г. С. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти довкілля (за матеріалами причорноморського регіону України) : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08 / Київський національний університет внутрішніх справ, МВС України. К., 2006. 294 с.
6. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 10.02.2025).
7. Турлова Ю. А. Протидія екологічній злочинності в Україні: кримінологічні та кримінально-правові засади : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України. К., 2018. 466 с.
8. Форма № 1 «Єдиний звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування» (місячна звітність) : затв. наказами Генерального прокурора від 30 черв. 2020 р. № 299 та від 23 жовт. 2012 р. № 101 за погодженням з Державною службою статистики України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 10.02.2025).
9. Чисельність населення України / Мінфін України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/> (дата звернення: 10.02.2025).

10. Яке населення України в 2025 році. *Цензор.нет*. URL: <https://biz.censor.net/news/3535405/yake-naselennya-ukrayiny-v-2025-rotsi> (дата звернення: 10.02.2025).

Стаття надійшла до редакції 14.03.2025

Sergii Iv. MARKO,

PhD in Law, Professor

(Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine)

CRIMINOLOGY CHARACTERISTICS OF SOME QUANTITATIVE INDICATORS OF THE CURRENT STATE OF CRIME IN THE ENVIRONMENTAL SPHERE

In Ukraine, a significant number of criminal offenses of an environmental nature are registered annually. Based on the research conducted, the author concludes that the average annual rate of registration of criminal offenses under Articles 236-254 of the Criminal Code of Ukraine is 2967 (analysis of statistical data from 2002 to 2024). In addition, a certain part of criminal offenses in the environmental sphere is registered under articles that are not included in Section VIII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. Pre-trial investigation in such criminal proceedings is carried out by security agencies and units of the State Bureau of Investigation, and this, accordingly, affects the official statistics of registered criminal offenses against the environment.

The publication, using the statistical research method, based on the analysis of data on registered criminal offenses against the environment and the study of absolute, average and relative values, analyzes their number, average value, specific weight, crime intensity coefficient, dynamics of the crime level, basic and chain growth rates, absolute growth and trends. The specified information is presented, including in the form of a table and a diagram.

Based on a systematic analysis of the array of recorded criminal offenses over the past 23 years, a trend towards a significant increase in the number of criminal offenses against the environment and their specific weight has been proven. Analysis of crime dynamics using basic and chain methods indicates a steady increase in these offenses, which is confirmed by a positive average absolute growth. In addition, the indicator of crime intensity in the field of environmental protection demonstrates a steady growth trend.

It has been established that the analyzed type of crime in Ukraine is one of the most complex and poses a threat not only to the environment, but also to the health and well-being of the population.

Intensive use of natural resources, insufficient environmental control, corruption in law enforcement and environmental protection agencies, and a low level of environmental awareness of the population contribute to the spread of these criminal offenses. The study of this phenomenon requires criminological analysis, which includes: conducting a systematic study of the indicators and level of environmental crime in Ukraine; studying statistical data used for a systematic,

methodical analysis of the state and dynamics of the analyzed crime; establishing the rates of its growth or decline; establishing the percentage ratio of recorded criminal offenses against the environment to the total number of all recorded criminal offenses, etc.

Keywords: *environment, environmental crime, natural environment, criminological analysis, ecosystem, statistical information, quantitative indicators of crime, dynamics of the crime rate, recorded criminal offenses, state of crime, specific gravity of crime, basic and chain method, growth rates, absolute growth, growth rates, crime intensity coefficient.*